

Rond de wereld in 160 eilanden

Boudewijn Büch

Rond de wereld in 160 eilanden

De mooiste eilandverhalen van Boudewijn Büch

Samengesteld door Eva Rovers

Uitgeverij De Arbeiderspers · Utrecht
Amsterdam · Antwerpen

[FSC-logo afbeelden]

Copyright © 2014 erven Boudewijn Büch
Copyright © 2014 voorwoord Eva Rovers

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt,
door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook,
zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van BV Uitgeverij De
Arbeiderspers, Franz Lisztplantsoen 200, 3533 JG Utrecht. *No part of this book
may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means,
without written permission from BV Uitgeverij De Arbeiderspers, Franz
Lisztplantsoen 200, 3533 JG Utrecht.*

Omslagontwerp: Nico Richter
Omslagillustratie: XXX
Kaart: Peter de Vries

ISBN 978 90 295 8783 9 / NUR 320

www.arbeiderspers.nl

[p. 5-6 kaart; volgt]

Inhoud

Over ijspaleizen, onontdekbare eilanden en heel veel blauwzee.

Voorwoord door Eva Rovers 9

Eenzaam, dood en op een eiland 17

St. Kilda 23

Het vuurtorengevoel: 'I'm alone without no friends'.

*Over oplichtende eenzaamheid, winderige plekken en
gesigioneerde boeken* 29

Jamaica 57

Duivelseiland 63

St. Helena 69

Lennox, Picton en Nueva 75

Het ijspaleis. *Over geheime, zoekgeraakte en vrieskoude
eilanden* 83

Kaapstad en Robbeneiland, 15 februari 1998 135

De dodo achterna 137

Openbaar boekbezit 143

Op zoek naar een vogel, maar verstrikt in een oorlog 151

North Keeling-atol. *Op weg naar niks* 163

Bikini 173

'Silence' in de Stille Zuidzee. Brinkmans Cumulatieve

Catalogus in de UB op Fiji 179

Het eiland der wilden. *Niue Island en een niet-gemaakt
reisje naar Nauru Island* 187

Een Zuidzeemeisje van dertien jaar. *Over een jonge
schrijfster; haar vader en Puka-Puka Island* 221

Een boekenkast op reis 251

Norfolk en Pitcairn	265
Een reis naar Tikania. <i>Een reisbericht aangevuld met brieven, documenten en andere, verloren gewaande geschriften</i>	273
Spookeilanden. <i>Over tijdelijke rotspunten, vergeten eilanden en fantoompieken</i>	333
Rupert Brooke. <i>Dertig jaar op zoek naar een dichter van niets</i>	357
Skyros	407
Het jongenseiland. <i>Een letterenreisje op Capri</i>	409
Filfla. <i>Over geheimzinnige eilanden, hagedissen en een illegale landing</i>	435
Verantwoording	453

Over ijspaleizen, onontdekbare eilanden en heel veel blauwzee

Op een zolderkamertje van een rijtjeshuis in Wassenaar, ergens aan het einde van de jaren vijftig, zit een jongen in zijn zojuist verworven King-atlas te bladeren. Wekenlang heeft hij de wikkels van pepermuntrolletjes gespaard om het vurig gewenste boek te kunnen bestellen. Hij bezat al een globe, die trots op zijn bureau staat te prijken en waarvan hij alle landen, grensscheidingen en zeeën blindelings kan aanwijzen. Maar hoe langer hij naar die wereldbol had getuurd hoe duidelijker het hem was geworden dat het belangrijkste er niet op stond. Er was meer, veel meer, en dat gaf die plastic bal hem niet prijs. De opluchting is daarom groot dat hij nu eindelijk de atlas in handen houdt. Snel bladert hij door de kaarten van Nederland heen. België, Frankrijk, de overzichtskaart van Europa... het is allemaal niet wat hij zoekt. Hij moet verderop zijn, daar waar het land ophoudt en het eindeloze water begint. Daar, op de kaarten die delen laten zien van de Atlantische en Grote Oceaan, de Arctische en Antarctische Oceaan en de Indische Oceaan – tot zijn teleurstelling zijn ze niet in hun volle blauwe glorie afgebeeld –, daar vindt hij wat hij zoekt: de ‘vergeten puntjes op de wereldkaart’, zoals hij ze noemt. Hij kijkt er net zolang naar tot Wassenaar om hem heen verdwijnt en hij zich op zo’n vlekje bevindt.

Zo ongeveer beschrijft Boudewijn Büch de geboorte van zijn ‘islomanie’, zijn eilandgekte, in het voorwoord van *Eilanden*, een bundeling van artikelen die hij tussen juni en november 1980 publiceerde in de bijlage ‘het Vervolg’ van *de Volkskrant*. Zijn leven lang zou hij atlassen, kaarten, archieven en boeken blijven uitpluizen op zoek naar informatie over eilanden die in het gunstigste

geval moeilijk, maar vaak helemaal niet bereikbaar waren of überhaupt niet bestonden. Zodoende werd tegelijk met de islomaan Büch de romanticus Büch geboren. Onbereikbaarheid, of het nou ging om uitgestorven dieren, onbetaalbare boeken of verboden liefdes, werd de spil waaromheen zijn vele fascinaties werden gesponnen. Juist de gedachte dat hij die vlekjes in de atlas nooit in het echt zou zien, wakkerde een onstilbaar verlangen in hem aan. De eilanden die Büch voor *de Volkskrant* beschreef, waren niet de gebruikelijke zonovergoten vakantiebestemmingen en zijn artikelen waren allerm minst bedoeld om daar verandering in te brengen. In geuren en kleuren schetste hij de barre omstandigheden op het Antarctische eiland Bouvet, over de gevolgen van atoomproeven op Bikini en over het lot van eilandbewoners die hoe dan ook de klos zijn: als het niet is vanwege natuurgeweld, dan vanwege het politieke getouwtrek over de vraag aan welke mogendheid hun paar vierkante kilometer aarde toebehoort. Niet dat Büch anno 1980 zelf ook maar een voet had gezet op een van die eilanden. Integendeel: ‘slechts met de grootste aandrang [wil ik mij] laten vervoeren naar een eiland. Een eiland moet – om met Achterberg te spreken – een *eiland der ziel* blijven’.¹ Zijn kennis had hij dan ook niet opgedaan tijdens reizen naar die eilanden, maar tijdens reizen door zijn boekenkast. In zijn gigantische boekenverzameling was begin jaren tachtig al enkele tientallen strekkende meter plank ingericht met boeken over de meest obscure eilanden ter wereld. Eilanden waren voor hem synoniem aan eenzaamheid; de schoonheid ervan lag in de leegte, de verlatenheid. Ze betreden zou de magie alleen maar verstoren, want ‘wat eenzaam is moet eenzaam blijven’.²

Ondanks zijn stellige uitspraak, zou Büch vanaf 1982 veel van de eilanden die hij had beschreven, toch bezoeken en nog tientallen meer. In dat jaar maakte hij samen met Paul Aalbers voor de vpro-radio een uitgebreide reportage over de Engelse dichter Rupert Brooke en reisde daarvoor naar Nieuw-Zeeland, Fiji en het Griekse eiland Skyros. Twee jaar later maakte hij een soortge-
lijk verslag van Goethes verblijf op Sicilië, om vervolgens in 1986

op Tahiti en Samoa in de voetsporen te treden van reisschrijver Robert Louis Stevenson (auteur van onder meer *Treasure Island* en *The Strange Case of Dr Jekyll and Mr Hyde*) en ontdekkingsreiziger James Cook. Deze radioreportages waren de opmaat voor het televisieprogramma dat hem vanaf 1988 wereldberoemd in Nederland zou maken: 'De wereld van Boudewijn Büch'. Dertien jaar lang nam Büch zijn kijkers mee naar de meest bizarre uithoeken, hees zichzelf op een ezel om de steile hellingen te trotseren van Robinson Crusoe-eiland en stapte ondanks zijn hoogtevrees in een helikopter om het minuscule Maltese bij-eilandje Filfla te bereiken.

Met het succes van het programma steeg ook de vraag naar Büchs boeken over eilanden. Daarom, maar ook omdat hij door zijn reizen veel meer te weten was gekomen over de eilanden, bracht hij in 1991 een herziene uitgave uit van *Eilanden*. Een jaar later verscheen *Eenzaam* (1992), waarin hij op zoek gaat naar het vuurtorengevoel en daarnaast een scala aan wonderlijke 'weetfeities' geeft over de eilanden die hij voor de VARA bezocht. In *Het ijspaleis* (1993) beschrijft hij misschien wel zijn favoriete eilanden: de spoekeilanden waarvan onduidelijk is of ze wel bestaan en de 'ijspaleizen' die wat hem betreft beter nooit ontdekt hadden kunnen worden. De bundel *Blauwzee* (1994) is een poging om 'het verbijsterende blauw' te vangen dat eilanden omringt. Omdat hij zichzelf daar niet toe in staat achtte, liet hij eilandschrijvers aan het woord, zoals Johnny Frisbie die als dertienjarige een boek publiceerde over haar leven op Puka-Puka: 'het mooiste boek [...] dat ik ooit gelezen heb over het eenzaam-eilandleven in de Stille Oceaan'.³ In het laatste deel, *Leeg en kaal* (1995), wordt maar weer eens duidelijk hoe nauw Büchs boekenliefde verweven is met zijn eilandliefde: aan de hand van boeken en archiefstukken gaat hij zijn helden achterna 'op zoek naar een geneesmiddel tegen de melancholie' en reist hij naar het Cook-eilandje Nauru – als vanouds via zijn boekenkast.⁴ Dit laatste eilandenboek betekende niet het einde van zijn eilandschrijverij. Ook voor zijn columns en zijn andere boeken bleek zijn 'insularia' een onuitputtelijke bron van

inspiratie. Of hij nou schreef over zijn fascinatie voor de dood in *Grafreizen*, over bibliotheken in *Openbaar boekbezit* of in opdracht van de Staatsloterij het begrip geluk in een boek probeerde te vatten, altijd verscheen er ergens in zijn woordenzee wel een eiland of archipel.

Wat in Büchs artikelen en programma's telkens weer naar voren komt, is zijn zoektocht naar het eilandgevoel, het gevoel dat het al dan niet zelfverkozen verblijf op een eiland in een mens losmaakt. Dit gevoel was volgens hem het best omschreven door Daniel Defoe in zijn klassiek geworden boek met de zeer behulpzame titel *The Life and Strange Surprising Adventures of Robinson Crusoe of York, Mariner: who lived Eight and Twenty Years, all alone in an uninhabited Island on the coast of America, near the Mouth of the Great River of Oroonoke; Having been cast on Shore by Shipwreck, wherein all the Men perished but himself. With An Account how he was at last as strangely deliver'd by Pirates. Written by Himself* (1719). Defoe had de figuur Crusoe gemodelleerd naar de zeventiende-eeuwse zee-man Alexander Selkirk, die zichzelf vier jaar lang in leven had weten te houden op een onbewoond eiland. Typisch voor het verhaal van Defoe en de vele andere 'robinsonades' die er het gevolg van waren, was het ambivalente gevoel van de hoofdpersoon ten aanzien van het eiland. De schipbreukeling wil niets liever dan zo snel mogelijk het eiland verlaten en weet zijn gezonde verstand vaak te behouden door zijn dagen te vullen met ontsnappingsplannen en -pogingen. Maar als dan eenmaal de redding nabij is, blijkt het nog niet zo makkelijk om afscheid te nemen: de Robinson in kwestie wil niet meer weg of kan niet meer wennen aan het thuisland. Het eiland is onderdeel van hem geworden.

Die tegenstrijdigheid kende Büch als geen ander. De vervulling van een verlangen betekent tenslotte onherroepelijk het einde van dat verlangen. Ongeluk is dan ook het lot van iedere romantische held, zo ook van Büch. Was hij in Amsterdam, dan wist hij niet hoe snel hij een vliegtuig richting de Stille Oceaan moest pakken, en stond hij op een van god en alles verlaten eilandje waarvan hij

nooit had durven dromen dat hij het in het echt zou zien, dan miste hij zijn bibliotheek aan de Keizersgracht. Die gekte erkende hij ten volle. Hij grossiert in termen die zijn geestestoestand moeten beschrijven: van de luchtig aandoende nesofilie (eilandliefde) en nesofolie (eilandgekte) tot morbus insulae (eilandziekte) en regelrechte nesofobie (eilandangst). Eigenlijk is het allemaal hetzelfde: ‘eilandliefde en eilandangst: twee woorden voor dezelfde harts-tocht: alles te willen weten en voelen over die kleine plekjes door zee omringd land.’⁵

Zijn liefde voor eilanden is overduidelijk. Hij las erover, bereisde ze zo veel mogelijk en maakte er juichende programma’s over. Over die eilandangst rept hij echter met geen woord. Het is niet ondenkbaar dat zijn eilandliefde inderdaad hetzelfde was als zijn nesofobie, en dat zijn jarenlange gejakker langs al die eilanden een poging was om die angst te bezweren. Misschien was het de angst van iedere verzamelaar: dat hij ooit alle eilanden gezien zou hebben en zijn verzameling compleet zou zijn, dat er niets meer was om naar te verlangen. Of misschien was het de angst dat het reizen hem onmogelijk zou worden, een angst die bewaarheid werd toen de VARA in 2000 besloot zijn reisprogramma te stoppen. Maar waarschijnlijk zat de ware angst in het eiland zelf: Büch hield dan wel stellig vol dat hij de eenzaamheid opzoekt, dat juist die hem aantrok in die ‘kleine zwarte puntjes op een immens blauw vlak’, maar het was tegelijkertijd precies die angst voor verlatenheid die hem het meest naar de keel greep.⁶

Eilanden waren voor hem niets minder dan tot tastbare werkelijkheid gestolde eenzaamheid, het gevoel waar zijn leven van doordrenkt was. Ondanks de schare vrienden, geliefden en bewonderaars die Büch gedurende zijn leven om zich heen verzamelde, was er niemand aan wie hij zijn ware gezicht toonde, althans niet het hele gezicht. Sommigen kregen fragmenten te zien, maar hij liet zijn masker nooit helemaal zakken. In die zin was hij zelf evengoed een onbereikbaar puntje in een immense oceaan. Dat betreden zou, net als bij een onbereikbaar eiland, misschien wel de eenzaamheid doen verdwijnen, maar ook de magie: dan was

er geen rol meer om te spelen, slechts nog zijn kale naakte zelf. Blijkbaar had hij er weinig vertrouwen in dat mensen dat interessant genoeg vonden.

Minuscule, onvindbare eilanden waren voor Büch een vlucht uit een werkelijkheid waarin hij zich nooit helemaal thuis voelde. Het waren onbekende werelden waar alles mogelijk was. Dat waren ze toen hij als tienjarige voor het eerst door een atlas bladerde en dat bleven ze, ook toen hij rijk en beroemd was. Hij hield nu eenmaal het meest van hetgeen er niet was, van het onbereikbare. 'Men reist niet om ergens aan te komen, maar om te reizen,' zei Goethe eens tegen een goede vriendin. Dat gold zeker ook voor Boudewijn; hij reisde niet om een bestemming te bereiken, hij reisde om te verlangen.

Ruim tien jaar na zijn dood is Boudewijn Büch bij velen nog bekend als de eilandgek die zijn publiek meesleepte naar de meest verlaten plekken op aarde. Juist door niet de witte stranden en wuivende kokosbomen te beschrijven, maar zijn fascinatie te delen voor vergeten historische plekken en krankzinnige grensconflicten, wist hij voor zijn lezers letterlijk een nieuwe wereld te openen. Een wereld die je kunt ontdekken vanuit je luie stoel, met als enige bagage je verbeelding en een boek. Een aantal van deze unieke reisverhalen zijn in deze bundel samengebracht. Uit ieder van zijn eilandenbundels zijn verhalen opgenomen, evenals uit andere publicaties die op het eerste gezicht weinig met eilanden te maken lijken te hebben, zoals de boeken *Geluk* en *Bibliotheken*. Ook zijn vijf columns geselecteerd uit de VARA-gids en een fragment uit *Een boekenkast op reis*, het dagboek dat Büch in 1998 bijhield voor de reeks Privé-domein van De Arbeiderspers. Bij de selectie van de verhalen heb ik geprobeerd zo veel mogelijk Büchs caleidoscopische interessesfeer te laten zien, zodat u op deze reis langs zijn eilanden vergezeld wordt door dodo's, blauwe hagedissen, vergeten dichters, Napoleon en Goethe. De reis voert over de hele wereld, van de Kanaaleilanden Guernsey en Herm, via een lang verblijf in de Pacific naar de Zuidpool en vervolgens via Mauritius en de

zowel door Japan als Rusland geclaimde Koerilen weer terug naar Europa met een bezoek aan Capri, Skyros en het schijnbaar onbereikbare Filfa. Maar een boek over Büchs eilanden zou niet compleet zijn zonder een verzonnen eiland. Daarom wordt ook Tikania aangedaan, een onontdekbaar eiland waar zijn lievelingsboom, de Gingko Biloba met zijn goudgele bladeren uitbundig bloeit, waar de dodo vrolijk rondloopt en de omringende oceaan bevolkt wordt door de uitgestorven coelacanth. Kortom, een eiland om een leven lang naar te verlangen.

Eva Rovers

Amsterdam, december 2013

Noten

1. Boudewijn Büch, *Eilanden*, Uitgeverij Bert Bakker, Amsterdam 1981, p. 9.
2. Boudewijn Büch, *Eilanden*, Uitgeverij Bert Bakker, Amsterdam 1981, p. 9.
3. Boudewijn Büch, *Blauwzee*, Atlas, Amsterdam 1994, p. 74.
4. Boudewijn Büch, *Leeg en kaal*, Atlas, Amsterdam 1995, p. 173.
5. Boudewijn Büch, *Eilanden. Nieuwe, uitgebreide en geactualiseerde editie*, De Arbeiderspers, Amsterdam 1991, p. 21.
6. Boudewijn Büch, *Eilanden*, Bert Bakker, Amsterdam 1981, p. 7.

Eenzaam, dood en op een eiland

I

Op 1 september 1982 reed ik samen met een vriend in een huurauto van het vliegveld van Auckland (Nieuw-Zeeland) naar de stad. Op het kerkhof van het voorstadsje Mangere zagen we een begrafenis die niets van een droevige teraardebestelling had. Maori's zaten in bankstellen die op vrachtwagens geplaatst waren, ze zongen, speelden op gitaren, gooiden bloemen en fotootjes in een grafkuil en leken van de dood een feest te maken. Een Maori vertelde dat de begrafenis pas één dag aan de gang was en het partijtje nog wel zeker twee dagen zou duren.

Anderhalf jaar eerder, op 7 maart 1981, wandelde ik over de wonderlijke Cemitério Oriental van de Portugese hoofdstad Lisbon. Tussen de gezellige grafhuisjes hoorde ik plotseling een gevee uit honderden kelen opklinken. Toen ik het huilcentrum getraceerd had, stond ik oog in oog met een groot aantal mannen en vrouwen die stonden te snikken voor het graf van de toen pas verongelukte Portugese premier Sa Carneiro. De dood had de vorm van een levensechte operavoorstelling aangenomen.

Hoe zuidelijker men komt, hoe heerlijker en pompeuzer de graven worden; het verdriet accelereert veel sneller en *pompe funèbre* betekent óók nog doodspracht. Wie standaardwerken als Richard A. Etlin's *The Architecture of Death* (1984), James Stevens Curl's *A Celebration of Death* (1980) en vooral Philippe Ariès' veelgeprezen, maar niet al te licht verteerbare studies kent, weet dat de Noord-Europese doodscultus beschamend van opgelegde eenvoud is. Menig kindergrafje in Nederland, bijvoorbeeld, lijkt een

kind meer na te trappen dan te gedenken.

Indien men een goed woord over wil hebben voor het Noord-Europese grafmonument, dan geldt het slechts de belettering. Negentiende-eeuwse Hollandse grafstenen hebben inderdaad niet zelden een mooie letter; hetzelfde geldt voor Britse zerken. Zo geven Kenneth Lindley en Alan Bartram respectievelijk in *Graves and graveyards* (1972) en *Tombstone Lettering in the British Isles* (1978) prachtige voorbeelden van mortuaire letterkunst.

2

Op 10 april 1985 stond ik op een twee vierkante kilometer groot eiland. Ik keek uit over een woeste zee. In de verte zag ik het eiland Guernsey liggen. Guernsey vormt met de eilandjes Alderney, Sark, Jethou en het bovenbedoelde Herm een redelijk zelfstandig staatje binnen het Britse koninkrijk in Het Kanaal, vlak voor de Franse kust en heet formeel een 'Bailiwick'. Volgens de becommentarieerde grondwetuitgave *The Constitution of Guernsey* (1976) is de archipel 'not a sovereign state but it is not part of the United Kingdom'.

Eigenlijk is de positie van het genoemde Herm nóg ingewikkelder. De 'States of Guernsey' kochten het in 1946 voor vijftienduizend pond van de Britse regering zodat Herm welbeschouwd een soort kolonie van Guernsey is. Waarmee het staatskundige verhaal nog niet af is. Want slechts weinigen weten dat de Kanaaleilanden uit veel meer dan de redelijk bekende rotsen als Guernsey, Jersey, Alderney, enzovoort bestaan.

Zo is de positie van Lihou Island (waarover Patrick Wotton in 1976 de meeslepende brochure *The Story of Lihou Island Including Its Postal History and Youth Fellowship* het licht deed zien) buitengewoon uitzonderlijk. Om maar niet te schrijven over de constitutionele rariteiten La Grande Fauconnière, Les Ecrehous, Ortac et cetera, die allemaal op een of andere wijze tot de Kanaaleilanden gerekend worden en hoe dan ook onder de Britse kroon vallen.

Het verbazendste boekje over deze kakofonie van eilanden publiceerde Victor Goysh in 1985: *Channel Islets, the Lesser Channel Islands*. Het sulligste boekje over een van de grotere eilanden schreef zonder twijfel Jenny Wood: *Herm, Our Island Home* (1972). In dit boekje beschrijft de vrouw van Major Peter Wood haar geluk op Herm. Major Wood huurde dit eiland in 1949 en leidt het sedertdien met harde, maar rechtvaardige hand. Samen met enkele tientallen bewoners heeft hij het eiland welvarend gemaakt en, het moet gezegd, tot een paradijselijk toeristenoord omgetoverd.

Waarom, zal de lezer zich afvragen, werd hij langs grafkundige studies, constitutioneel-eilandkundige verhandelingen en nesofiele [eilandliefhebberende] ditjes en datjes geleid? Dat komt omdat ik, toen ik op die tiende april 1985 vanaf Herm op een woeste zee uitkeek, aan de kust een klein grafje aantrof. Dat dit graf er nog is, komt door de vreemde staatkundige constructies die reeds in vorige eeuwen op de Kanaaleilanden vigeerden. Dat het bij dit ene grafje gebleven is, ligt aan het feit dat er een uitermate vreemdsoortige begraafwetgeving op Herm bestaat, waarover ik niet al te veel wil uitweiden. Al met al heeft Herm niet alleen de kleinste gevangenis ter wereld, maar misschien ook wel de kleinste dodenakker die er op onze planeet bestaat.

3

De reiziger bereikt Herm met de boot vanuit Guernsey. Hij stapt uit in het iele Herm Harbour, neemt de weg links, langs het hotel en de herberg omhoog en loopt boven de Fishermans Beach naar het noorden. Wanneer hij bijna bij de Bears Beach is aangekomen, treft hij een stukje grond dat omsloten is door gietijzeren hekjes. Binnen de hekjes ziet hij een veldje met gras dat gedecoreerd is met keien. Aan de zeekant staat een hardstenen kruis en daarvoor een kleine zerk die, schrijft Alan Barber in *Explore Herm* (1984), ‘niet gemaakt is van graniet maar van Portland-steen dat uit Engeland kwam als scheepsballast en veel gemakkelijker was te bewer-

ken dan het harde steen van Herm zelf’.

Barber schrijft niet wat er op de zerk staat. Michael Marshall doet dat wel in zijn meer uitvoerige *Herm, Its Mysteries and Charm* (1958). Hij citeert de moeilijk leesbare, verweerde tekst: ‘In memory of K.W. Conden, aged two years. R. Mansfield aged 33 years. Died in April 1832. Rest in Peace.’ Wie waren de kleine Conden en R. Mansfield?

Put men zich op de Kanaaleilanden gewoonlijk uit in studies als ‘Railways in Guernsey’ en ‘Prince Peter Kropotkin and the Channel Islands’, over het dode duo is bij mijn weten nauwelijks een letter geschreven. Zelfs romantica Jenny Wood laat het afweten, terwijl zij verder toch ieder grassprietje op haar eiland van commentaar voorzag.

Het wedervaren van Conden en Mansfield moet als volgt zijn geweest. In 1832 kwam er een schip in Jersey aan. Er heerst cholera aan boord en die verspreidde zich pijlsnel over het eiland; 341 Jerseyemen vonden de dood. Het schip voer naar Guernsey waar het om begrijpelijke redenen niet mocht afmeren in de haven van St. Peter Port. De kapitein zeilde naar Herm en huurde daar enkele granietwerkers – in 1832 floreerden de granietgroeven op Herm – die half-stiekempjes op een afgelegen plek van het eiland een gat groeven voor de twee aan boord gestorven passagiers. Waarom de kapitein het duo geen gemakkelijker te realiseren zeemansgraf schonk, heb ik niet kunnen achterhalen.

Wie Mansfield was – ik neem aan een man – en of de kleine Conden een jongen of een meisje was, is mij eveneens onbekend. The Guernsey Society te Londen en haar publicaties konden ook geen uitsluitel geven. Alles wat ik weet over het tweetal staat gehakt in een lelijke zerk, op een winderige plek aan zee.

Het mag dan geen feestelijk graf zijn, Conden en Mansfield hebben tenminste nog een gedenksteen. Hoe de begrafenis verliep en wie het kruis en de zerk oprichtte, het blijft in duisternis gehuld. Inmiddels is er al lang een begraafverbod op Herm; lijken dienen op Guernsey ter aarde te worden besteld. Dat het graf niet geschud is, komt door een ingewikkelde monumentenwet. Con-

den en Mansfield liggen eigenlijk illegaal op Herm maar hun illegaliteit wordt *overruled* door het gewoonterecht van de tijd.

De enige *cemetery* op Herm telt dus twee stoffelijke overschotten van wie wij slechts de namen en de leeftijden kennen. Het kerkhofje is gruwelijk van lelijkheid, de belettering op de steen is grof en stijlloos; het dodenakkertje is eigenlijk zinloos. De enige keer dat het ergens toe diende, was in de laatste oorlog. Toen maakten de Duitsers er enkele filmopnamen ten behoeve van een propagandafilm. Naar verluidt werden die beelden uit de definitieve filmversie gemonteerd.

St. Kilda

Eilandbewoners zijn altijd de klos.

Hun eiland wordt weggevaagd door orkanen, vulkaaneruptions of atoombomproeven. Tijdelijke bewoners van eilandjes hebben het ook al niet best; het zijn meestal gevangenen. Dreyfus sleet droevige jaren op het Duivelseiland en menige, door de Engelsen gemaakte, kriegsgevangene heeft op een afschuwelijke wijze onder het dwangarbeiderschap gezucht op de Andamanen. Nog steeds bestaat de bevolking van deze tussen India en Thailand gelegen archipel voor het grootste gedeelte uit boeven.

De Indiase regering maakt graag gebruik van deze verafgelegen strafkolonie. Een betrouwbaar beeld van de toestand op de Andamanen gaf Conan Doyle met zijn Sherlock Holmes-verhaal *The Sign of Four* (1890). Maar zelfs Nederlandse eilandbewoners ondervinden rampspoed: de springvloed van 1953, de een week durende isolatie van Terschelling in januari 1976 vanwege vliegende stormen en ook iedere Urkenaar heeft zo zijn verhaal.

Eilandbewoners zijn altijd met te weinig. Ze hebben geen straattegels om de politie te bekogelen. Er zijn meestal geen geplaveide wegen en politie al evenmin. Eilanden zijn alleen maar lastig. Het zijn de vlooiën pikken van de wereldpolitiek. Een beetje hinderlijk maar te verhelpen.

St. Kilda is nooit tegen de draad in geweest. Toch hielden twee schrijvers zich tamelijk recent met St. Kilda bezig, tientallen jaren nadat het lot over het eiland voltrokken was.

Droeve, mooie boeken: Tom Steels *The Life and Death of St. Kilda* (1965) en Charles Macleans *Island on the Edge of the World* (1972)

over waar Groot-Britannië klein in kan zijn.

St. Kilda ligt op de hoogte van de Zweedse stad Göteborg, honderdvijftig kilometer ten westen van de Schotse kust. Tussen het eiland en het vasteland liggen de Outer Hebrides. St. Kilda is het hoofdeiland van een ongerepte mini-archipel, de hele eilandengroep heet St. Kilda Hirta. De andere puntjes zijn: Soay, Dun, Stac An Armin, Stac Lee, Boreray en Levendish. Buiten St. Kilda moet Boreray in het verleden wel eens bewoond zijn geweest. Maar niemand kan het zich nog herinneren.

In Engeland wist iedereen al sedert eeuwen van dit meest afgelegen plekje *Empire*. Ook James Erskine of Grange. Deze dreigde in 1731 verraden te worden door zijn vrouw Rachel inzake een jakobijns-politieke aangelegenheid. Rachel werd verbannen naar het eiland Skye. Het bericht werd verspreid dat ze overleden was. Familieleden snikten en probeerden haar dood te accepteren. Maar de springlevende lady werd verhuisd naar Heisker, een sombere, eenzame plek. Vervolgens kwam Rachel – feitelijk als een gevangene – terecht op St. Kilda. Ze verbleef daar acht jaren, van 1734 tot 1742.

De bevolking was lief voor de ballinge en schonk haar een van de mooiste huizen. Wat op St. Kilda overigens niet meer betekende dan een enigszins geordende hoop stenen. Ze kreeg de beste turf en ofschoon het voedsel schaars was kwam ze bijna nooit de deur uit. Ze hield zich de hele dag bezig met het schrijven van briefjes die ze om een stuk kurk bond. Ze stierf in 1745 in relatieve eenzaamheid op een Schots schiereiland. Voor Rachel zijn drie rouwplechtigheden gehouden. Slechts de laatste (in 1745 dus) heeft zin gehad.

Toen Dr. Johnson op reis met James Boswell in Schotland dit verhaal hoorde, zei hij over MacLeod (de eigenaar van het eiland): ‘Als MacLeod bekend zou laten maken dat hij zo’n plek had om ondeugende vrouwen in op te bergen, zou hij er een winstgevende zaak van kunnen maken!’

Dr. Johnson vermeldde het zijns inziens bespottelijke verhaal dat de St. Kildans steeds verkouden werden als er een buitenlander